ONDERHOUD VAN HET "HEKKEN" AAN DE SCHENKSTRAAT

door Jan Timmers

In een eerder artikel in Gemerts Heem werd het begrip ynde besproken, met name in verband met toponiemen(1). Een ynde bleek een hekconstruktie te zijn die voorkwam op wegen van en naar de diverse gehuchten en dorpen (2). De funktie van de hekken was het vee te verhinderen de gewassen op de akkers te beschadigen. Het zou interessant zijn te weten welke rol de hekwerken precies speelden. Zoiets is wellicht alleen mogelijk als in een concreet geval de exacte ligging van huizen, akkers, weilanden en hekken bekend zouden zijn en dat is helaas niet het geval. Ook in dit artikel komen we daar zeker niet aan toe. Wat we nu onder de loep willen nemen is de vraag hoe het onderhoud aan de hekken was geregeld.
Gezien de funktie van de hekken zal men geneigd zijn te veronderstellen dat het onderhoud verricht werd door de gemeenschap waarvoor die hekken dienstig waren. Immers de hekken dienden een algemeen en niet een partikulier nut. In de praktijk blijkt echter dat het onderhoud wel degelijk voor rekening kwam van bepaalde partikulieren. Uit de schepenprotokollen blijkt dat personen die eigenaar waren van bepaalde percelen grond een hek of een gedeelte daarvan moesten onderhouden. Die verplichting was dus gebonden aan het bezit van het betreffende perceel. In het algemeen zullen het juist de percelen geweest zijn, waaraan het hek grensde, hoewel daarover tot nu toe geen zekerheid is. Als een dergelijk perceel van eigenaar wisselde werd bij de transactie voor de schepenen steeds vermeld dat op het perceel de plicht rustte tot onderhoud van de ynde of eventueel van een "yndpost". We verwijzen hier nog eens naar de citaten uit de schepenprotokollen in het al eerder genoemde artikel.

In hetzelfde artikel wordt ook geciteerd uit een charter van het jaar 1560, waarin getuigenverklaringen zijn opgenomen aangaande het onderhoud van de ynde die hing aan de rosmolen bij hoeve "de Vogelsanck" (3). Uit die getuigenverklaringen

bleek dat het onderhoud van het hek voor rekening kwam van de Duitse Orde, als eigenaar van de hoeve Vogelzang. Vaak werd het onderhoud verricht door de pachters van de hoeve. Overigens wordt in het midden gelaten wie het onderhoud van de posten voor zijn rekening moest nemen, waarmee gesuggereerd wordt dat anderen daarvoor waren aangewezen.
Het feit dat genoemde getuigenverklaringen werden opgenomen wijst er op dat het niet altijd duidelijk was wie verantwoordelijk was voor een bepaald hek. De reden dat bepaalde kwesties ontstonden kan overigens ook zijn oorzaak vinden in het feit dat de verantwoordelijke persoon zich wilde onttrekken aan zijn verplichting.
Dit laatste lijkt het geval te zijn met Aert Hendrik Verhofstadt in het jaar 1735 (4). Aert Verhofstadt woonde op Boekent op de hoek van de Oudestraat en de Schenkstraat en hij had de verplichting het hek aan de Schenkstraat te onderhouden. Op 1 april 1735 deed Johan Francois van der Gheest, als schout van Gemert, samen met de schepenen en borgemeesters de gewoonlijke schouw, waarbij zij onder andere inspecteerden of alle hekken nog deugdelijk waren. Volgens de zogenaamde "keuren en breuken" van de heerlijkheid Gemert moest dit immers gebeuren (5). Het keurboek stelt o.a.:

> "dat alle straeten en stegen, die men beheynen moet en beschouwt worden, voorsien moeten sijn van goede hekkens daervoor gehangen het geheele jaer langh op de breuke van seven stuyvers".

Welnu, tijdens de schouw van 1 april 1735 blijkt o.a. Schenkshekken niet te voldoen aan de eisen. De vorster, Arnoldus Stevens, wordt erop uit gestuurd de klacht van de schout over te brengen aan Aert Hendrik Verhofstadt. In het keurboek van Gemert wordt in dit verband gesteld:

> "dat den lesten herbrenger schuldigh sal wesen te maken, off andersins dat het den officier soude verdingen en doen maken ten koste van den laesten herbrenger binnen drye off vier dagen als hij becalangeert is, op dobbelen breuk en goed te doen soo 't bestelt sal wesen".

Maar Aert Hendrik Verhofstadt heeft binnen de gestelde termijn niet aan zijn verplichting voldaan, waarop de schout vervolgens zijn maatregelen neemt.
Na een bekendmaking door de vorster op een van de daaropvolgende zondagen wordt op 19 april 1735 "publieck ende voor

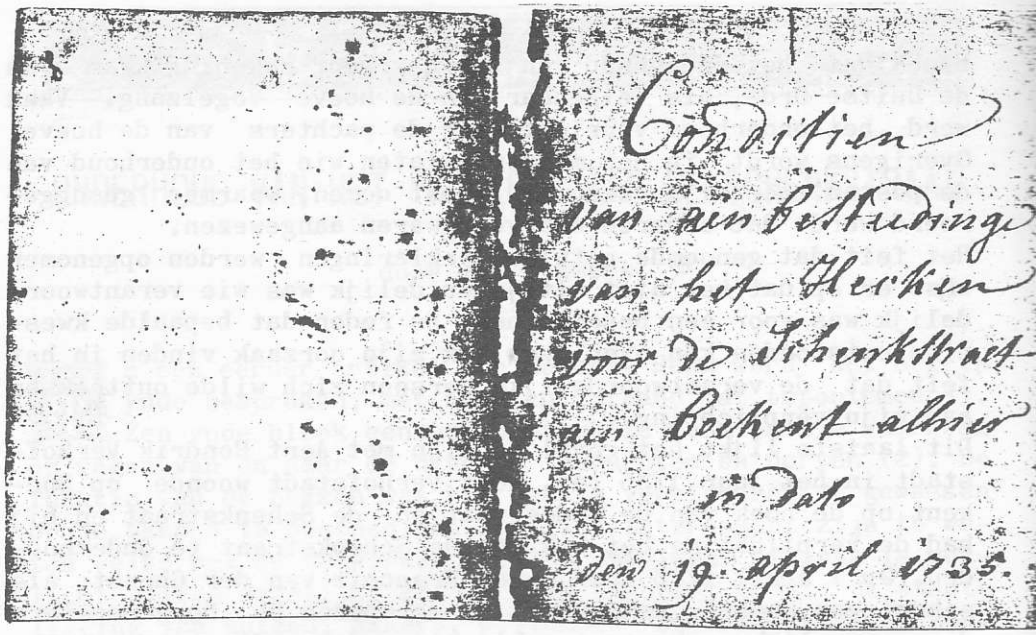
Conditien
van aen bestedinge
van het Hecken
voor de Schenckstraet
aen Boeckent alhier
in date
den 19. april 1735.

alleman, ten lasten van de gebreeckige maeckeren ende onderhouderen" opdracht gegeven aan de goedkoopste aannemer "te maecken een goet hecken voor die voorsegde Schenckstraet ter plaetse gemeenlijk genaempt aen Boeckent alhier". De laagste inzetter zal een premie ontvangen van 10 stuivers,die direkt betaald zullen worden. Waarom deze premie toegezegd wordt, is uit de stukken niet te achterhalen. Wellicht was de schout bang dat niemand een dergelijk werk wilde aannemen als er niets extra's tegenover stond.
Peregrinus Verhofstad, schepen van Gemert, neemt het karwei aan voor een bedrag van 9 gulden en 10 stuivers en verbindt zich hierbij het hek te maken volgens het bijgeleverde bestek en de zaak op te leveren vóór 24 april 1735.
Het hek werd gemaakt en de kosten ervan, alsmede alle erbij komende kosten, inclusief de dubbele boete van 14 stuivers, bedroegen tesamen 16 gulden en 12 stuivers. De vorster krijgt de opdracht het bedrag te verhalen bij Aert Hendrik Verhofstadt. Blijkbaar betaalt Aert niet, want na drie aanmaningen door de vorster gaat deze, volgens het heersende recht, over tot verpanding van goederen. Het is inmiddels 1737 en op 22 juni van dat jaar staat Arnoldus Stevens met zijn assistenten op de stoep bij Aert Hendrik Verhofstadt met het verzoek om goederen aan te wijzen "om reëlijk daerop te executeren".

Maar... Aert Hendrik Verhofstadt verklaart "geene meubiliaire oft gereede effecten" meer te hebben. Hij heeft inmiddels deze goederen overgegeven aan zijn zoon Lambert. De vorster toog daarop naar zoon Lambert die "tot twee à drye reysen geantwoort ende verclaert heeft, sulx waer te weesen". En wat nu, want van een kale kip valt niets te plukken. De schout konkludeert dat er niets anders opzit dan het geld te verhalen aan de vaste erfelijke goederen van Aert Verhofstadt die hij blijkbaar nog wel bezat. Daarvoor was echter nodig dat de goederen executabel verklaard werden. Bovendien schrijft de schout:

"Ende alsoo dit soo sijnde geschiet die voorsegde erffgoederen en toghte alsdan in evictie soude moeten getrokken werden, welkers solemniteyten soo excessieff, langhwijligh en costbaer vallen, waeromme deselve ook doorgaens affgesneden...wert".

Blijkbaar is de te volgen procedure zo tijdrovend en kostbaar, dat hij doorgaans afgebroken werd. Iets waar Aert Hendrik Verhofstadt misschien op gezinspeeld had. De schout doet echter een verzoek om niet alleen de goederen executabel te verklaren maar bovendien om beslag te mogen leggen op de goederen en ze "naer drye sondaeghse behoorlijke publicatien, publicq ende voor alleman te vercoopen". Op verzoek van de schout wordt procureur Michael van Nieuwstadt gemachtigd de zaak verder af te handelen. Aert Hendrik Verhofstadt wordt gedagvaard en moet voor de schepenen verschijnen "ofte gemaghtighde senden....ter gewoonelijke plaetse ende uure op dingsdagh sullende sijn den vi augustii deses jaers 17 honderd seven en dertigh". Uiteindelijk maakt Michael van Nieuwstadt op 26 augustus 1737 zijn eindverslag op, bijna twee en een half jaar na de konstatering dat het het niet in orde was.

Uit de stukken valt niet duidelijk op te maken of Aert Verhofstadt opzettelijk weigerde het hek te onderhouden. De vorster, Arnold Stevens, tekent aan dat Aert bij het eerste bezoek al van de vorster reageerde door te zeggen "dat hij noyt aen dat hecken gemaeckt en heeft". Het is heel goed denkbaar dat juist in de periode waarin zich deze kwestie afspeelt, de funktie van de hekken verdween. Op papier moesten ze nog steeds onderhouden worden, maar in de praktijk zag men daar het nut niet meer van in. Aert Verhofstadt zal dan wel zeer verwonderd zijn geweest, toen bleek dat de nieuwe schout - Francois van der Gheest was net één jaar schout - die ouderwetse regels zo stipt wenste op te volgen. Misschien

niet zo'n sympathieke manier om je als schout waar te maken, maar ons leverde dat wel een aardige bron van informatie over het onderhoud en uiterlijk van de hekken. Wat dat laatste betreft is de letterlijke tekst van het bestek van Schenkshekken afgedrukt. De beschrijving is nauwkeurig genoeg om er een gedetailleerde werktekening van te maken.

HET BESTEK VAN HET "HEKKEN" VOOR DE SCHENKSTRAAT

Onder conditien, restrictien ende voorwaerden hier naer beschreven, soo sal den heer Johan Francois van der Gheest, drossardt ende scholtus deser vrije neutrale grontheerlijckheyt van Gemert in die sijne gemelte qualiteyt ex officio, naer voorgaende gedaene sondagse publicatie, publieck ende voor alle man, ten lasten van de gebreeckige maeckeren ende onderhouderen van seecker hecken alhier binnen dese voorsegde Heerlijckheyt aen de Schenckstraet, aen den minsten aennemer aenbestellen, te maecken een goet hecken voor die voorsegde Schenckstraet ter plaetse gemeenlijk genaempt aen Boeckent alhier.

Eerstelijck soo sal den aennemer het voorsegde hecken moeten maeken van sijn eyghen eycken hout en op sijn eyghen kosten;
Item, denselven aennemer sal gehouden sijn, van sijn eyghen eycken hout te maeken en te leveren twee paelen tot het voornoemde hecken gehoorende.

Den balck van voorsegde hecken sal moeten lanck wesen elf voeten, diep naest het eynt van de pael daer het hecken met draeyt seven duym, ende naer het ander eynt diep ses duym en dick vier duym.

Den pael van voorsegde hecken moet lank sijn vijff voeten, diep seven duym en dick vijff duym; welcken pael en balck met een goede suffisante arm of bant nae den eysch vant werck met goede pinnen en gaeten wel in malcanderen moeten gewerkt worden.

Den staende pael daer dat hecken aenhangt moet langh sijn acht voeten, diep seven duym, en dick vijff duym.

Den andere staende pael daer het hecken tegen toeslaet, moet van egaele langhte, diepte en dickte sijn als vooren(genoemde).

Eyndelijck den aennemer sal gehouden sijn te leveren, twee suffisante goede ijsere haecken en gehengen tot voorsegde hecken dienende, en daertoe te gebruycken alhier gemaeckte smissnaegelen, alles nae den eysch van het werck, gelijck als behoort.
Ende sal den aennemer gehouden en verbonden sijn het voornoemde hecken en paelen te brengen, te leveren en in behoorlijke staet te stellen ter plaetse daer het oude hecke voor die gemelte Schenckstraet voor desen geweest heeft, sulx voor aenstaende sondagh die wesen sal den 24sten april dese jaers 1735, op pene van iederen dagh dat den aennemer sal in gebreecken blijven, dat hij aennemer aen den heer aenbesteder qualitate qua sal moeten te goet comen en betaelen s-daegs thien stuyvers.
Sullende denselven aennemer aenstonts naer het voltrecken van sijn aengenomen werck, door den heer aenbesteder, voldaen en betaelt werden.

Den voorsegde heere aenbesteder qualitate qua sal die voorsegde aenbestedinge doen met Caroli guldens, iederen gulden ad 20 stuyvers het stuck gereekent.

Den leeghsten ofte minste insetter sal trecken eene premie van thien stuyvers, die aenstonts door den heere aenbesteder qualitate qua sal betaelt werden.

Opmerkenswaard zijn voorts de kosten van Gemerts' overheids-apparaat in de hier beschreven kwestie. Terwijl het hek aan de Schenkstraat werd aangenomen voor een bedrag van fl. 9,50, liepen de kosten van justitie, aanbesteding en administratie op tot een som van fl. 5,70.
De drossard moest betaalt worden "voor de rechten van de heer" fl. 2,50, de secretaris kreeg voor schrijfloon fl. 1,25 de vorster voor het "afhangen en publiceren" ontving fl. 0,85 terwijl voorts nog aan premie en aan vertering van wijn voor in totaal fl. 1,10 werd gedeclareerd.

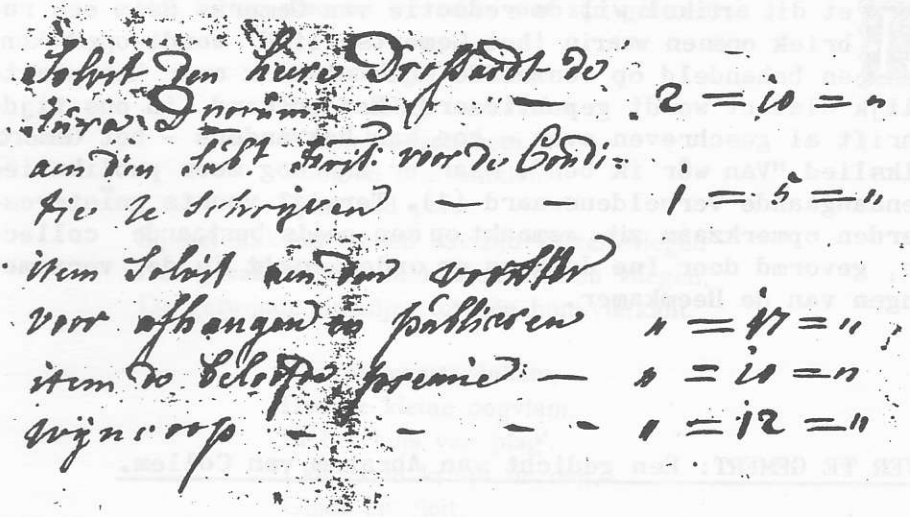

NOTEN:

(1) Toponiemen als ter ynde en yndhove, Jan Timmers, Gemerts Heem jrg. 25, 1983, p. 97-103.
(2) Het begrip inde bleek na het schrijven van genoemd artikel elders al bekend te zijn. Zie bijv. A. Kakebeeke, Cursus prehistorie en geschiedenis van de omgeving van Eindhoven. Kakebeeke geeft overigens geen bronnen.
(3) GAG 404
(4) De rest van dit artikel heeft betrekking op deze kwestie. Alle gegevens werden ontleend aan stukken betreffende de parate executie tegen Aert Hendrik Verhofstadt. GAG 796
(5) De "keuren en breuken" zijn algemene bepalingen die voor de hele heerlijkheid gelden en waarin nagenoeg alles geregeld is voor de goede gang van zaken in Gemert. Elk dorp had zijn keuren en breuken. "Keur" staat voor een gestelde regel, "breuk" staat voor de straf of boete die men kreeg bij het overtreden van de regel.